

Tuần 4. TỔ CHỨC DỊCH VỤ CAN THIỆP SỚM TRẺ KHUYẾT TẬT TRÍ TUỆ

Mục tiêu: Sau khi học xong, học viên có khả năng:

- Trình bày về chức năng của trung tâm CTS
- Phân tích được ưu nhược điểm các dịch vụ can thiệp sớm
- Xây dựng tiến trình làm việc tại trung tâm CTS
- So sánh các mô hình CTS cho trẻ KTTT.

Thời lượng: 150 phút

NỘI DUNG

1. Chức năng của trung tâm CTS

Dịch vụ CTS được hình thành tại Trung tâm CTS đặc biệt. Trong trường hợp lí tưởng thì nhóm tổng hợp là những người cung cấp dịch vụ. Nhóm này gồm có giáo viên, nhà tâm lí (trẻ em), bác sĩ, nhà vật lí trị liệu, nhân viên xã hội...

Mỗi nhà chuyên môn sẽ hỗ trợ cho trẻ và gia đình thông qua chuyên ngành của mình. Tại trung tâm CTS, 3 chức năng chính cần được phân biệt rõ:

A. Những hoạt động trực tiếp cho gia đình trẻ KTTT và cho các chuyên gia trong lĩnh vực này:

- Chẩn đoán, đánh giá trẻ nhỏ bị KTTT hay nghi là bị KTTT.
- Cung cấp dịch vụ CTS cho trẻ và gia đình tại nhà và trung tâm.
- Hỗ trợ các hoạt động của trường mẫu giáo nơi có những trẻ

KTTT học.

- Tư vấn phụ huynh.
- Tư vấn cho các chuyên gia làm việc với trẻ KTTT.

B. Đào tạo các chuyên gia mới và nâng cao trình độ cho các cán bộ chuyên môn đã làm việc trong lĩnh vực này, nó bao gồm:

- Vấn đề chuyên môn, giám sát và nâng cao trình độ của các nhà tâm lý học làm việc với trẻ nhỏ bị KTTT và gia đình chúng.

- Vấn đề chuyên môn, giám sát và nâng cao trình độ của giáo viên làm việc với trẻ nhỏ bị KTTT và gia đình chúng.

- Vấn đề chuyên môn, giám sát và nâng cao trình độ của giáo viên (mẫu giáo) trong việc hướng dẫn trẻ KTTT tại trường.

C. Phát triển và nghiên cứu phương pháp và dịch vụ CTS phù hợp

- Nghiên cứu các phương pháp CTS.

- Tư vấn trong việc tổ chức và phát triển các dịch vụ CTS trong cộng đồng.

- Phát triển các phương pháp CTS tại nhà và tại TT.

2. Tổ chức dịch vụ CTS

Xem cách thức các dịch vụ CTS được tổ chức, chúng ta thấy có ít nhất hai phương cách:

**** Can thiệp sớm tại nhà:***

Kích thích về giáo dục tại nhà cho gia đình trẻ. Bằng cách hướng dẫn phụ huynh/ người chăm sóc tại nhà, chúng ta có thể thấy liệu một cách thức kích thích nào đó có giúp trẻ, phụ huynh và gia đình chúng không.

Các vấn đề mà phụ huynh thường gặp tại nhà có thể được giải quyết ngay từ khi xuất hiện. Ta cũng có thể thấy ngay liệu một phương pháp kích thích nào đó có giúp trẻ không và lời khuyên của mình có phù hợp với nhu cầu của gia đình không.

Các chuyên gia / giáo viên hướng dẫn phụ huynh tại nhà là những thành viên của nhóm tổng hợp tại trung tâm CTS.

**** Can thiệp sớm tại trung tâm:***

Người chăm sóc và trẻ đến TT, nơi có một số dịch vụ cho họ. Trong những giờ chơi cá nhân, họ sẽ nhận được những lời khuyên về cách hướng dẫn và kích thích trẻ. Một thuận lợi ở đây, đó là các lời khuyên có ngay tại phòng Tư vấn phụ huynh (là nơi trẻ và gia đình được hướng dẫn). Đây là địa điểm phù

hợp để hướng dẫn và vui chơi, ở đó có diện tích đầy đủ và có cả đồ chơi cùng các vật liệu khác.

Phương pháp này thường được lựa chọn khi gia đình trẻ không sống gần TT CTS, hoặc khi điều kiện sinh sống của gia đình không phù hợp để có thể hướng dẫn tại nhà. Điều bất lợi là phụ huynh sẽ phải có hình dung về những câu hỏi và nan đề và mình gặp tại nhà. Quan sát trực tiếp về vấn đề được mô tả thường không thực hiện được. Các lời khuyên không thể được thực nghiệm trực tiếp tại nhà.

Việc kết hợp CTS tại nhà và TT là rất tốt, vì thế chúng ta có thể tận dụng những ích lợi của cả hai phương pháp này.

TT CTS thường tổ chức nhiều nhóm và hoạt động nhóm khác nhau:

- Nhóm học – chơi cho trẻ và phụ huynh/ người chăm sóc.
- Nhóm chuẩn bị đi học.
- Nhóm phụ huynh.
- Nhóm hỗ trợ gia đình.
- Nhóm các anh chị em.
- Nhóm cho các ông bà...

Một thuận lợi khi làm việc trong nhóm, là phụ huynh và các thành viên trong gia đình có thể gặp các phụ huynh khác có cùng tình trạng. Việc nhận thức và trao đổi kinh nghiệm thường rất có ích.

3. Phát triển các dịch vụ CTS và tiến trình làm việc

Để hỗ trợ gia đình của trẻ cần phải rõ ràng TT có thể làm gì cho gia đình và sẽ hỗ trợ gia đình trong bao lâu.

Cần phải lập tiến trình làm việc. Như vậy gia đình trẻ sẽ biết rõ họ có thể hi vọng gì từ phía chúng ta, và đối với mỗi thành viên chúng ta sẽ thấy rõ hơn trách nhiệm và công việc của mình.

Tiến trình làm việc mô tả chính xác cách làm việc của trung tâm. Nó sẽ mô tả các mục sau một cách rõ ràng dựa vào các tiêu chí:

- Cung cấp những dịch vụ nào.

- Ai có thể sử dụng những dịch vụ này.
- Ai sẽ cung cấp các dịch vụ này.
- Các thành viên khác nhau có những công việc nào.
- Các thành viên khác nhau có những trách nhiệm gì.

4. Nhóm chuyên gia Can thiệp sớm cho trẻ KTTT

Nhóm làm việc đa chức năng là một mô hình được sử dụng rất có hiệu quả trong lĩnh vực CTS và giáo dục cho trẻ KTTT ở nhiều nước trên thế giới.

Thành viên tham gia nhóm làm việc đa chức năng phụ thuộc vào tính ưu tiên trong CTS và giáo dục đối với từng trẻ. Trước hết là các thành viên thường xuyên của nhóm, những người có liên quan trực tiếp tới việc thiết kế và thực thi chương trình CTS – giáo dục hàng ngày cho trẻ. Các thành viên bao gồm thành viên trong gia đình và các giáo viên. Các thành viên khác nằm trong nhóm hỗ trợ, bao gồm các chuyên gia về thị lực, thính lực, các chuyên gia tâm lý – giáo dục, các cán bộ công tác xã hội, bác sĩ, chuyên gia trị liệu, chuyên gia dinh dưỡng, đây là những người luôn có mặt để tư vấn khi cần thiết.

Thành viên của cả hai nhóm cần có kế hoạch làm việc linh hoạt, có thể tư vấn hoặc tham gia vào các buổi họp nhóm khi cần đến lĩnh vực chuyên môn của mình. Số lượng và loại chuyên gia tham gia vào mỗi nhóm thay đổi phụ thuộc vào những thay đổi ưu tiên đối với mỗi trẻ.

Thành viên trong nhóm đóng góp vào hoạt động chung với kiến thức và kỹ năng chuyên môn của mình. Bên cạnh những vai trò riêng, các thành viên của nhóm có những vai trò chung sau:

- Tham gia vào các quyết định của nhóm về những ưu tiên can thiệp và giáo dục cho mỗi trẻ
- Góp sức và nỗ lực chung trong quá trình giải quyết vấn đề thông qua tất cả các khía cạnh của chương trình can thiệp và giáo dục trẻ.
- Chia sẻ kiến thức và các kỹ năng chuyên môn nhằm thúc đẩy trẻ tham gia vào chương trình can thiệp, đồng thời nắm được khả năng của trẻ.

- Ủng hộ những đóng góp của các thành viên cùng nhóm
- Tiếp tục trưởng thành và học hỏi những kinh nghiệm thực tế, kinh nghiệm hỗ trợ cá nhân khuyết tật trong cuộc sống gia đình, trung tâm, trường học và cộng đồng.

Ngoài những vai trò chung trên, mỗi thành viên trong nhóm lại có vai trò và trách nhiệm riêng.

4.1. Giáo viên

Giáo viên đóng một vai trò quan trọng trong quá trình can thiệp sớm cho trẻ KTTT, là một thành viên không thể thiếu của nhóm chuyên gia Can thiệp sớm. Đội ngũ giáo viên tham gia vào quá trình CTS cho trẻ KTTT bao gồm:

- Giáo viên giáo dục đặc biệt: giáo viên giáo dục đặc biệt là những người được đào tạo chuyên sâu về lĩnh vực giáo dục đặc biệt cho trẻ KTTT. Giáo viên giáo dục đặc biệt có thể có các hình thức: giáo viên chính (trực tiếp giảng dạy tại một lớp chuyên biệt dành cho trẻ KTTT), giáo viên hỗ trợ (hỗ trợ các giáo viên mẫu giáo hoà nhập trong quá trình dạy trẻ KTTT, mỗi trường mẫu giáo hoà nhập thường có 1-2 giáo viên này) và giáo viên lưu động (giáo viên này thường làm việc tại các trung tâm nguồn của mỗi khu vực, có nhiệm vụ hỗ trợ giáo viên dạy mẫu giáo hoà nhập, can thiệp và hỗ trợ cho các trẻ học hoà nhập hoặc không đến trường...).

- Giáo viên mẫu giáo: là những giáo viên được đào tạo chuyên môn sâu về giáo dục mầm non và được tập huấn thêm về giáo dục hoà nhập để có thể đáp ứng được đối tượng trẻ KTTT trong lớp.

Nhiệm vụ của giáo viên trong nhóm CTS

- Đánh giá mức độ phát triển hiện tại trong các lĩnh vực khác nhau, quan sát hành vi, quan hệ của trẻ trong gia đình và ở trường học.
- Xác định các kỹ năng và khía cạnh hành vi cần có để hoạt động trong gia đình, ở trường mẫu giáo

- Tham gia xây dựng kế hoạch can thiệp cá nhân cho từng trẻ và gia đình.
- Thực hiện nội dung của kế hoạch can thiệp cá nhân và tham gia đánh giá lại.

4.2. Cha mẹ, người chăm sóc chính

Nhiệm vụ của cha mẹ, người chăm sóc trong nhóm CTS

- Cung cấp thông tin về trẻ
- Tham gia vào quá trình xây dựng kế hoạch can thiệp cho trẻ
- Tham gia vào quá trình dạy trẻ

4.3. Các chuyên gia chỉnh trị

+ Chuyên gia chỉnh âm

Trẻ KTTT có thể có vấn đề về nghe và thường hay mắc tật nói ngọng. Chính vì vậy, trong nhóm chuyên gia CTS cần có sự tham gia của chuyên gia chỉnh âm. Các nhiệm vụ cụ thể của chuyên gia chỉnh âm là:

- Đưa ra các đánh giá chuyên môn và các chương trình cho các trẻ bị câm hoặc có khó khăn khi nói.
- Tổ chức các bài tập để chỉnh âm cho trẻ
- Đưa ra các chương trình nhằm hòa nhập các trẻ bị câm hoặc có khó khăn khi nói vào các hoạt động của lớp học.
- Xây dựng các hệ thống giao tiếp thay thế và hỗ trợ (ví dụ: dùng tranh biểu tượng Compic, PECS) nhằm tạo cho các trẻ khả năng giao tiếp .
- Đưa ra các chương trình nhằm giảm hiện tượng rớt/nhỏ nước dãi ở trẻ.
- Đào tạo nhân viên để giúp các trẻ an toàn trong khi ăn và không bị nghẹn.

+ Chuyên gia trị liệu ngôn ngữ

Tật KTTT thường dẫn đến những khó khăn về ngôn ngữ cho trẻ. Những trẻ KTTT thường có vốn từ nghèo nàn, khả năng biểu đạt và tiếp nhận ngôn ngữ kém. Khoảng một nửa số trẻ Tự kỉ không có ngôn ngữ nói, số còn lại có thể nói

được thì thường mắc chứng nhại lời... Chính vì vậy, chuyên gia trị liệu ngôn ngữ đóng vai trò then chốt trong quá trình CTS cho trẻ. Nhiệm vụ của chuyên gia trị liệu ngôn ngữ là:

- Đưa ra các đánh giá chuyên môn về các mặt trong sự phát triển ngôn ngữ của trẻ
- Xây dựng chương trình phát triển vốn từ cho trẻ
- Tổ chức các hoạt động trị liệu ngôn ngữ cho trẻ.
- Đưa ra những chiến lược thay thế ngôn ngữ.

+ Chuyên gia vật lý trị liệu

Nhiều trẻ em KTTT có những khó khăn về thể chất, vận động (nhiều nhất là trẻ Bại não). Chính vì vậy, trong chương trình can thiệp sớm dành cho các em cần có sự tham gia của các chuyên gia về vật lý trị liệu. Cải thiện tình trạng thể chất và các kỹ năng vận động sẽ giúp các em học tập và sinh hoạt tốt hơn.

- Đưa ra các đánh giá cho cá nhân trẻ và các chương trình vật lý trị liệu để nâng cao các kỹ năng thể chất của trẻ.
- Đưa ra các chương trình nhằm hòa nhập các trẻ bị khuyết tật thể chất vào các hoạt động giáo dục thể chất và hoạt động bơi.
- Đưa ra các chương trình đào tạo nhằm đảm bảo tính an toàn cho hoạt động bê, nâng, tránh các tổn thương cho các trẻ và các nhân viên.
- Hợp tác với chuyên gia trị liệu phục hồi chức năng nhằm đảm bảo việc trẻ ngồi đúng tư thế, vị trí.
- Sắp xếp việc sử dụng các công cụ như xe lăn, nẹp, nạng, v.v...

+ Chuyên gia trị liệu lao động

Một nhóm chuyên gia can thiệp sớm đầy đủ không thể thiếu các chuyên gia trị liệu lao động. Trẻ KTTT cũng cần được huấn luyện để sử dụng đôi bàn tay, phát triển các hoạt động mang tính chức năng.

- Đưa ra các đánh giá cho cá nhân trẻ và các chương trình nhằm phát triển các kỹ năng bàn tay cho trẻ.
- Tư vấn nhằm giúp các trẻ không có/có ít các chức năng bàn tay có thể tham gia vào các hoạt động của lớp học.
- Tư vấn về các thiết bị các trẻ có thể sử dụng trong lớp học để phát huy tới mức tối đa sự độc lập của mình.
- Đưa ra các chương trình nhằm giúp các trẻ viết đẹp hơn.
- Tư vấn về các chương trình sử dụng máy tính có cải biên/điều chỉnh nhằm giúp các trẻ có thể tiếp cận chương trình học.
- Đưa ra các chương trình nhằm giúp các trẻ có thể tăng tính độc lập trong mọi hoạt động.

+ Chuyên gia tâm lý

Các chuyên gia tâm lý là những người được đào tạo chuyên sâu về tâm lý học lứa tuổi – tâm lý học phát triển và được trang bị những kỹ năng chẩn đoán, đánh giá sẽ đảm nhận các nhiệm vụ sau:

- Đưa ra các đánh giá về trí tuệ và giáo dục để xác định mức độ chức năng hiện tại của trẻ.
- Trợ giúp trong việc lên chương trình để giáo viên có thể đưa ra các mục tiêu học tập phù hợp với trình độ của trẻ.
- Đưa ra đánh giá về hành vi cho các trẻ bị khuyết tật.
- Xây dựng các chương trình nhằm hòa nhập các trẻ vào môi trường lớp học và tăng tính hiệu quả của các hành vi học tập/làm việc của trẻ.

+ Chuyên gia trị liệu cảm giác

Trẻ KTTT, đặc biệt là trẻ Tự kỷ thường có những vấn đề về cảm giác. Những khiếm khuyết, rối loạn về xúc giác, vị giác, thính giác, thị giác... làm cho chúng gặp nhiều khó khăn trong việc tri giác thế giới, nhiều trẻ trở nên hung hãn và có những hành vi bất thường mỗi khi có những kích thích thị giác,

thính giác, xúc giác... không hợp. Điều hoà - phối hợp các giác quan cho trẻ là một việc làm rất quan trọng. Là một thành viên trong nhóm chuyên gia can thiệp sớm, chuyên gia trị liệu cảm giác thực hiện các nhiệm vụ sau:

- Đưa ra các đánh giá để xác định đặc điểm các kênh cảm giác của trẻ và một chương trình can thiệp hiệu quả, phù hợp cho trẻ.
- Thiết kế các hoạt động, các chiến lược trị liệu cảm giác cho trẻ
- Tư vấn, thiết kế, tổ chức môi trường học tập, sinh hoạt phù hợp với các đặc điểm các kênh cảm giác của trẻ (nên dùng đèn học màu gì, trẻ cần một cái ghế như thế nào để có thể cảm thấy dễ chịu, trẻ cần hỗ trợ gì để trở nên bình tĩnh...).
- Tiến hành các hoạt động trị liệu cảm giác cho trẻ KTTT nhỏ tuổi.

Hiện nay các cơ sở CTS ở nước ta đều chưa có đầy đủ các chuyên gia trong nhóm đa chức năng. Giáo viên thường chủ động tìm hiểu cũng như liên hệ với các nhà chuyên môn khác khi can thiệp cho trẻ. Mô hình nhóm đa chức năng là một mô hình làm việc lí tưởng cần hướng đến trong tương lai.

CÂU HỎI ÔN TẬP/ BÀI TẬP

1. Phân tích các chức năng của trung tâm CTS và liên hệ thực tế tại địa phương nơi anh chị sinh sống và làm việc.
2. Phân tích vai trò chung của nhóm đa chức năng.
3. Phân tích vai trò của từng thành viên trong nhóm đa chức năng.
4. Trình bày ý nghĩa của việc xây dựng tiến trình làm việc tại trung tâm CTS.
5. Nếu anh/ chị được giao vai trò lãnh đạo của một trung tâm CTS của địa phương, hãy xây dựng một tiến trình làm việc hiệu quả cho trung tâm mình.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Thị Lệ Thu (2009), Đại cương can thiệp sớm cho trẻ khuyết tật trí tuệ, Nhà xuất bản Đại học Quốc gia Hà Nội.
2. Trần Thị Thiệp, Hoàng Thị Nho, Trần Thị Minh Thành (2014), Can thiệp sớm trẻ khuyết tật, Nhà xuất bản Đại học Sư phạm, Hà Nội.
3. Trần Thị Minh Thành (2014), Quản lí hành vi trẻ khuyết tật trí tuệ, Nhà xuất bản Đại học sư phạm, Hà Nội.